

De vlinders van het Vlaardingse Holy-park

tekst:
Ben van As

Al vanaf 1977 werkt Ben van As als ecologisch tuinman in het wijkpark Holy-Noord in Vlaardingen en volgt er nauwkeurig de ontwikkelingen van insecten waaronder de vlinders. In dit artikel geeft hij een impressie van het vlinderleven in het park.

keer per jaar gemaaid, deels met de zeis en deels met een lichte messenbalk. Na elke maaibeurt wordt het maaisel afgevoerd. De vlinderweide wordt pas na de laatste week van september in zijn geheel gemaaid. Een gedeelte wordt twee keer per jaar gemaaid.

In de bosschages liggen overal houtrillen en gevlochten takkenhopen. Behalve voor insecten zijn deze zeer waardevol voor vogels, zoogdieren en paddestoelen. Wanneer er gesnoeid wordt, worden de bomen en struiken gewoonlijk niet vlak boven de grond afgezaagd maar veelal 20 tot 100 cm hoog. Deze werkwijze heeft

foto: Arie Koster

Het park

In het begin van de jaren zeventig heeft de gemeente Vlaardingen in de met zand opgespoten Holy-wijk een heuvel gemaakt van 40.000 m³ puin. Hierop is vervolgens een halve meter grond aangebracht en werden wandel- en fietspaden aangelegd, waarna de inplant van het bosplantsoen plaatsvond.

Toen ik zomer 1977 in Vlaardingen kwam werken, was het park voor het grootste deel al aangelegd. Er stond massaal Klein hoefblad tussen de kniehoge boompjes, waarop al even massaal de vedermot *Platyptilia gonodactyla* vloog. Ook de vogelstand was nogal bijzonder; geen millimeter van het park waar je geen Spotvogel hoorde. Naar schatting broedden er destijds tenminste 15 paar op het amper vier hectare grote latere Natuurpark-gedeelte.

Tegenwoordig ziet het park er totaal anders uit. De boom- en struiklaag vormen natuurlijk aandoende bosgedeelten waaronder een keur aan inheemse kruiden groeit. Er zijn ook verschillende andere milieutypen gerealiseerd, zoals een Zeeuwse dijkbegroeiing, een duingedeelte, een orchideeënrijk hooilandje en een vlinderweide.

Beheer

Langs de gazons blijft het hele jaar door op verschillende plaatsen een brede strook overjarig gras met kruiden staan om de fauna te stimuleren. De verschillende bloemenweitjes worden een of twee

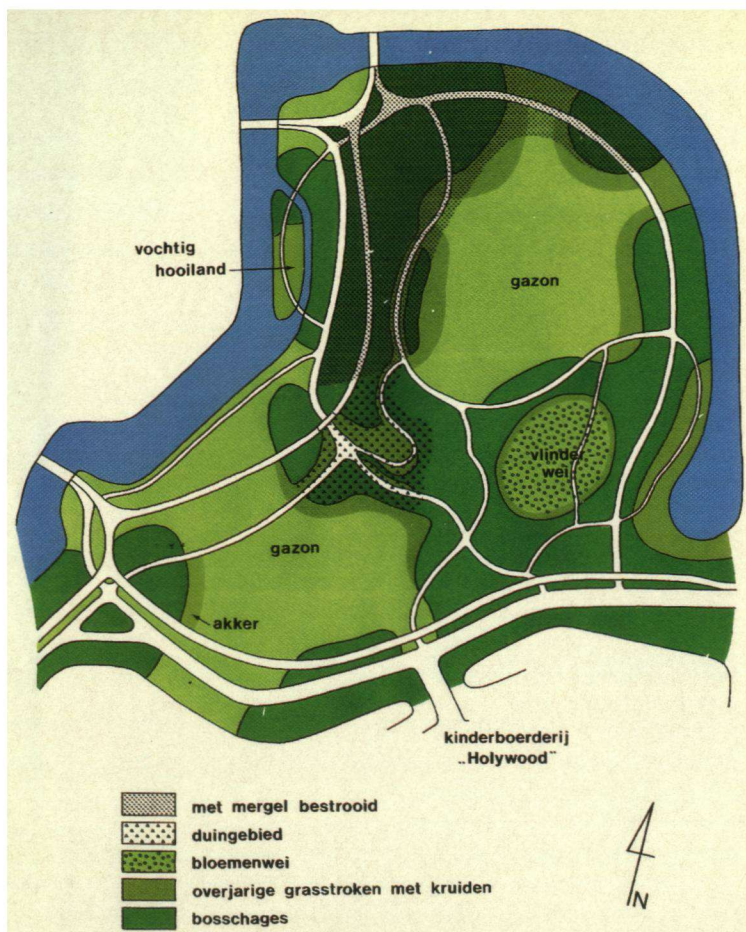


als voordeel dat ze op verschillende hoogten uitlopen, waardoor de aangrenzende bloemzomen of bosgedeelten beschermd worden tegen de wind en bovendien loslopende honden tegenhouden. Voor de vogels neemt de broedgelegenheid door deze werkwijze enorm toe (lijsters broeden graag op een rondom ontspruitende afgezaagde boomstomp) en ook de insecten, zoals een aantal galverwekkers en micro's profiteren hiervan. Ook geringde dode bomen zijn een normaal beeld in het park.

Zoombegroeiingen langs de gazons vormen de verbindingswegen voor vlinders.

Fauna

Een park met verschillende milieutypen, gradiënten en 600 wilde plantesoorten moet natuurlijk ook voor dieren zeer interessant zijn. Ondanks de grote hoe-



veelheid loslopende honden en intensieve recreatie is dit gelukkig ook het geval. Al vele jaren bevinden zich wezels in het park en ook bunzingen worden regelmatig gezien. Al met al zijn er naar schatting ruim 800 diersoorten waargenomen en op naam gebracht, waarvan zo'n 650 soorten insecten. De vlinders zijn met 440 soorten vertegenwoordigd, waarvan 23 soorten dagvlinders, 213 macro nachtvlinders en 204 micro's. Waarnemingen van nachtvlinders werden zowel overdag gedaan als 's morgens vroeg bij een 's nachts brandende gloeilamp en 's nachts door leden van de Insektenwerkgroep van de KNNV afd. Waterweg-Noord met een HPL- of menglichtlamp. Het zal duidelijk zijn dat slechts een klein aantal van de vlindersoorten in dit artikel de revue kan passeren.

Dagvlinders

Onder de dagvlinders vinden we alle normaal te verwachten 'Kroeglopers', d.w.z. mobiele vlinders die in elke stadstuin met geschikte nektarplanten te verwachten zijn. Typische voorbeelden van deze soorten zijn de Atalanta, de Dagpauwoog en de Kleine vos. Deze soorten worden van jaar tot jaar in sterk wisselende aantallen gezien. Zo beleefde in de nazomer van 1992 de Atalanta hoogtijden in het park. Als ras-kroegloper hield de soort ware bacchanalen bij twee knotwilgen. Samen met een handjevol

gewone wespen en een enkele Gehakkelde aurelia leken ze wel aan de bomen vastgeplakt. Nadere inspectie van de betreffende knotwilgen gaf al gauw uitsluitend over de oorzaak hiervan. De bladluizen in de wilgen (Bloedluizen) scheidden rijkelijk hun suikerhoudende uitwerpselen af en de vlinders werden door de zoete weeïge lucht aangetrokken waarna ze zich langdurig bleven voltanken.

De Gehakkelde aurelia heeft zich de laatste jaren enorm uitgebreid in het park. Vanaf 1977 tot en met 1983 had ik er nog nooit een in Vlaardingen gezien. Hierna kwam er zeer langzaam verandering in. Van 1984 tot en met 1991 zag ik in het park gemiddeld één exemplaar per jaar. En toen kwam 1992! Twintig waarnemingen van 28 exemplaren zijn er toen in het park gedaan. In de daaropvolgende jaren werd de vlinder steeds in ruime aantallen waargenomen.

De vlinderstand in het Holy-park bestaat ook uit zogenaamde Stadsnatuurvlinders. Deze groep vlinders weet zich hier voort te planten en die beschouw ik als belangrijke indicatoren voor de kwaliteit van mijn werk. Op de Vlinderweide bevinden zich flinke populaties van zowel het Icarusblauwtje als het Bruin zandoogje, die een fleurig aanzien aan het park geven. Ook het Zwartsprietdikkopje en het Groot dikkopje weten zich in kleine aantallen te handhaven.

De Bruin zandoogjes foerageren hier het liefst op de hoge Akkerdistels die op een oude brandplek groeien. Regelmatig tel je er zo'n stuk of veertig op, samen met de witjes (vooral het Klein geaderd witje), Distelvlinders, Citroenvlinders, Landkaartjes enz. Het Icarusblauwtje blijkt als vlinder de voorkeur voor zijn waardplant te behouden en is het meest te vinden op Gewone rolklaver.

Van de Kleine vuurvlinder werd in oktober 1989 het eerste exemplaar sinds 1983 door een NJN-er ontdekt. De soort is in elk geval vanaf 1977 vrij zeldzaam

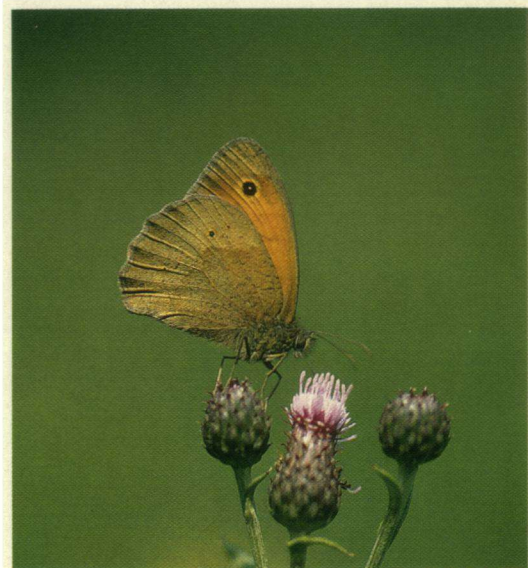


foto: Martin & Rob Poot

Het Bruin zandoogje is de algemeenste 'grasland-dagvlinder' in het park. Vanaf eind juni kunnen er tientallen op de bloeiende Akkerdistels worden gezien.



in onze omgeving. In 1990 was het echt raak! In augustus en september heb ik toen 11 exemplaren waargenomen bij Jacobskruiskruid. Ook 1991 was een goed jaar voor de soort. Ondertussen had ik naarstig een nieuw stuk in het Duin aangelegd met het kalk-armste zand uit de omgeving met de hoop eindelijk eens een populatie van de al vaker geprobeerde waardplant Schapezuring in het park te krijgen. In 1992 kwam de beloning voor de moeite want de eerste Kleine vuurvlinder noteerde ik op 6 mei. De hele maand waren ze met enkele exemplaren aanwezig. Het werd weer een goed jaar voor de soort. Desalniettemin werden er in 1993 maar 6 exemplaren gezien en in 1994 noteerde ik maar 3 exemplaren. Gelukkig doet de Schapezuring het goed op het schrale zand. De waarnemingen uit 1994 zijn zelfs allemaal op deze plek gedaan.

Macro nachtvlinders

Door de grote variatie in opbouw van de vegetatie in het Holy-park, heeft ook een aantal nachtvlinders hier een populatie kunnen vestigen. De meeste soorten echter leven niet specifiek in het park maar in de regio en komen hier al dan niet toevallig passerend langs.

Er is een vaste groep van vlinders die elk jaar algemeen in het park en ook in de regio voorkomt, zoals de Tuinspanner (*Xanthorhoe fluctuata*), Geoogde bandspanner (*Xanthorhoe montanata*), Gestreepte goudspanner (*Camptogramma bilineata*), Gerande spanner of Rouwkaartje (*Lomaspilis marginata*), Hagedoornvlinder (*Opisthograptis luteolata*), Populierepijlstort (*Laothoe populi*), Wapendrager (*Phalera bucephala*), Witte tijger (*Spilosoma lubricipeda*), Koperuil (*Diachrysa chrysitis*), Huismoeder (*Nocua pronuba*) en vele andere. De meeste soorten uit deze groep hebben algemeen

voorkomende waardplanten of eten veel verschillende soorten planten. Eén van deze algemene soorten wil ik even noemen, de Gamma-uil (*Autographa gamma*). Het is een trekvlinder die elk jaar uit Zuid-Europa weer bij ons komt en zich hier voortplant waarbij de hier geboren vrouwtjes steriel zijn (mond. med. N.W. Elfferich). In 1991 vond een explosie van deze soort plaats waarbij ik op 2 september van dat jaar zelfs 290 exemplaren heb geteld. Een andere groep soorten, zoals de Ringelrups (*Malacosoma neustria*), Witvlak (*Orgyia antiqua*) en de Bastaardsatijnvlinder (*Euproctis chrysosorrhoea*) zijn na een enorme explosie in de 70-er jaren de laatste tien jaar niet meer waargenomen. Ook hun karakteristieke eieren, rupsen en/of spinsels heb ik sindsdien niet meer gezien.

Graslandvlinders

Van de groep soorten die in het grasland leeft is de Klaverspanner (*Semiothisa clathrata*) een vertegenwoordiger. Zowel op de vlinderweide als op het duinwitte wordt hij in van jaar tot jaar wisselende aantallen gezien, meestal op de waardplant Rode klaver. De Sint Jacobsvlinder (*Tyria jacobaeae*) en zijn rupsen worden tot nu toe uitsluitend op de vlinderweide aangetroffen. Beide generaties zijn jaar-

Het Goudvenstertje is niet zeldzaam in het park. De rupsen leven van verschillende moerasplanten.

foto: Arie Koster



lijks vertegenwoordigd en de rupsen weten aardig raad met het Jacobskruiskruid. Tot enorme rupsenexplosies zoals in de duinen is het in het park nog niet gekomen.

De Dwerghuismoeder (*Panemeria tenebrata*) is een alleraardigst uiltje waarvan er elk voorjaar maar enkele exemplaren waargenomen worden. Met hun snelle vleugeltjes hebben ze iets weg van een mini Kolibrievlinder wanneer ze voor de bloempjes van de Akkerhoornbloem of de Gewone hoornbloem staan te bidden.

Op de vlinderwei komen behalve veel nachtvlinders ook het Icarusblauwtje en Bruin zandoogje veel voor.

In de vruchtbeginsels van deze plantjes worden de eitjes afgezet. Opvallend is dat de Zilverstreep (*Deltote bankiana*) zich graag bij het vochtigste deel van de vlinderweide ophoudt. Op deze plek staan deels andere grassoorten en enkele cypergrassen waar de vlinder vermoedelijk de eieren op legt. Ze rusten graag hoog in het gras en vallen dan goed op. De veruit meest algemene graslandsoort in het park die ook in alle ruige stukken soms in behoorlijke aantallen voorkomt is het Stro-uiltje (*Rivula sericealis*). Vooral wanneer er met de zeis gemaaid wordt, vliegt hij regelmatig op. Ook van deze vlinder leven de rupsjes van grassoorten.

Opvallend is dat al deze graslandsoorten ook dag-actief zijn. Ongetwijfeld zijn er meer nachtvindersoorten die hier hun vaste populaties hebben, maar deze val-

foto: Inge van Halder



De harige rupsen van de Wapendrager zijn elk jaar in het park te vinden.

len als zodanig niet of minder op doordat ze overdag niet vliegen of op minder opvallende plekken slapen.

Ten slotte wil ik nog als graslandsoort noemen de Boteruik (*Hydraecia petasitis*) waarvan er tot 1950 maar twee waarnemingen zijn in Nederland (mond. med. Rob de Vos). Sindsdien zijn er wel wat meer, maar het exacte aantal is mij niet bekend. In augustus 1991 zag ik tijdens het maaien van een veldje Groot hoefblad iets tussen de planten wegrennen; het leek net een kleine grijze muis. Dit wekte mijn nieuwsgierigheid en ik ving het dier in een potje. Groot was mijn verbazing toen het een Boteruik bleek te zijn. Daags erna zag ik er weer een wegschieten. Het dier leeft als rups in de wortels van het Groot hoefblad en schijnt vrijwel nooit onder de planten vandaan te komen. Hopelijk is zijn zeldzaamheid hierdoor te verklaren en dus alleen schijnbaar.

Rupsen

Er zijn ook soorten die vaker als rups worden aangetroffen. Zo kom ik jaarlijks de rupsen van de Wapendrager (*P. bucephala*) tegen, in groepjes etend van Zomereik, Ruwe berk of Hollandse linde. Ook de Helmkruidvlinder (*Cucullia scrophulariae*) laat zich vaker als schitterende rups op het Knopig helmkruid zien dan als vlinder. De Hoornaarvlinder (*Sesia apiformis*) daarentegen zul je nooit als rups aantreffen want die leven in het hout van de Canadese populieren. Lege pophuidjes steken half uit de gangen aan de voet van deze bomen.

De Micro's

Onder de waargenomen micro's (de kleine nachtvinders) zijn veel soorten die hun hele levenscyclus in het park volbrengen. Zo leven er tenminste 64 soorten vlinders die als rupsje gangen eten in de bladeren van bomen of kruidachtige planten (mineerders).

Er is ook een duidelijke groep graslandvlinders, waarvan de grasmotten misschien wel het meeste recht op deze naam hebben. *Chrysoteuchia culmella* is hiervan de meest algemene in het park. Overall waar ruige overjarige grasstroken zijn, zijn ze in juni en juli aan te treffen. Wanneer je vlak langs deze stukken loopt, dan vliegen ze vlak voor je op om een eindje verder weer in het niet te verdwijnen. Deze verdwijnvindertjes blijken bij goed kijken ondersteboven aan de grasstengels te hangen.

Vedermotten

Hoewel de eerste jaren de vedermot *Platyptilia gonodactyla* in onnoemelijke aantallen aanwezig was, is deze tegenwoordig bijna geheel verdwenen. Er staat hier en daar nog wel wat Klein hoefblad - vooral aan de slootkanten - maar het biotoop is voor dit vliedertje toch ongeschikt geworden. Daarentegen is de verwante *Platyptilia pallidactyla* tegenwoordig in juni en juli aanwezig. Bij niet al te schraal staande Wilde bertramplanten rusten ze vaak bovenin aan de stengels of op de bladeren. Vanwege hun vedermot-eigen gewoonte om met haaks van het lichaam afstaande smalle vleugels te rusten (de ondervleugels plooiën ze onder de bovenzleugels) vallen ze erg op. Vooral tegen schemer blijken de aantallen soms erg hoog te zijn. Ik telde er een keer 58 op één vierkante meter.

Tussen eind april en begin juni wordt jaarlijks de langsprietmot *Cauchas rufimitrella* gezien. Op de schraal groeiende Pinksterbloemen van het typisch West-

Nederlandse orchideeënrijke vochtige hooilandje (op mineraalrijke bodem) zijn ze te vinden. Met name op de plek waar gedurende enkele jaren berkeblad is gevallen. Op deze plek staat ook relatief meer Veldzuring en Kale jonker. Mogelijk smaken de Pinksterbloemen hier lekkerder dan elders op het eilandje. De eitjes worden op de vruchtbeginsels afgezet en de jonge rupsjes leven de eerste twee stadia in de nog jonge houwen, waarna ze deze verlaten en op de grond verder leven. Op de Pinksterbloemen elders in het park, die soms zeer groot kunnen zijn, heb ik er nimmer een gezien.

Met wat geluk kan eind mei het eerste Muntvlindertje (*Pyrausta aurata*) gezien worden. Met zijn bordeaux-rode bovenvleugeltjes met kleine oranje-gelge vlekjes bezoekt deze Pyralide bloeiend Jacobskruiskruid, Wilde marjolein, Herts- en Witte munt. De laatste drie zijn tevens de voedselplanten voor de rupsen. Met het Sint-Janskruid leven sinds kort twee graslandvlinders samen. De goudgele *Lathronympha strigana* vliegt vanaf eind mei tot eind juni en is sedert een jaar of tien jaarlijks op de waardplant rustend aan te treffen. *Ectoedemia septembrella* is sinds twee jaar vanaf eind juni als bladmijn te vinden. In de toch vrij kleine blaadjes liggen de als kluwens wol gewonden bruine poepsproten, meestal één per blad en ten hoogste enkele tientallen exemplaren verspreid over een aantal planten in het park. De vlindertjes heb ik, net als de meeste andere bladmineerders, nog niet in het park kunnen ontwaren.

Minerende soorten

De bladmineerders zijn vaak helemaal niet moeilijk te determineren. Veel soorten hebben slechts één of enkele verwante soorten waardplanten. Ook het type mijn maakt determineren veelal eenvoudig. Op de Beuk komen in het park drie soorten mineerders voor. De in deze omgeving vrij zeldzame *Stigmella hemargyrella*, die zich gewoonlijk vanaf de bladrand slingerend naar binnen vreet; de meer algemene *S. tityrella* die zich tussen twee bladnerven slingerend buitenwaart graaft en de aan de onderkant van het blad levende vouwmijn *Phyllonorycter maestingella*.

Een heel grappige bladmineerder is *Bucculatrix frangutella*. Op de bladeren van zowel het Sporkehout als de Wegedoorn maken ze enkele mm grote drop-jojo achtige mijntjes. Gewoonlijk vind je ook nog wat transparante vraatplekjes van de oudere rupsjes op de bladeren. In het najaar zijn al deze mijnen goed te vinden.



Het Muntvlindertje, een van de vele microvlinders, bezoekt overdag allerlei bloemen.

De laatste micro's die ik wil noemen zijn trekvlinders. Behalve het Koolmotje (*Plutella xylostella*) zijn de Pyraliden *Udea ferrugalis* en *Nomophila noctuella* in het park waargenomen. Na jaren afwezigheid zijn er van laatstgenoemde weer vier in 1994 gezien.

Graag wil ik vermelden dat een lijst is samengesteld van alle waargenomen soorten dag- en nachtvlinders in het Holy-park. Lezers die geïnteresseerd zijn in deze lijst kunnen hem aanvragen bij De Vlinderstichting.

Gebruikte literatuur:

- As, B. van, 1988. Oranjepijpjes in Vlaardingingen. Vlinders, 3e jrg nr. 1.
- As, B. van, 1990. Wijkpark Holy-Noord, ten voeten uit. Natura, 87e jrg nr 7.
- Broeke, E. ten, J.H. Donner & J.H. Kuchlein, 1995. Handleiding voor Biomonitoring bij Bladminerende Micro's.
- Dam, I. van, W. Koopman & J. Schaffers, 1995. Dagactieve nachtvlinders, De Vlinderstichting.
- Halder, I. van & H. Kievit, Minder maaien: meer dieren!, 1995. Oase, 5e jrg nr 1.
- Koster, A. De Groene Omgeving, 1994. Schuyt & Co.
- Koster, A. Insektenbeheer, 1988, Wetensch. Meded. K.N.N.V. nr 187.
- Kuchlein, J.H. De Kleine Vlinders, 1993. Pudoc.
- Skinner, B. Moths of the British Isles, 1984. Viking Books.
- Vos, R. de, 1992. Handleiding bij het Waarnemen en registreren van Nederlandse Trekvlinders, Trekvlinderregistratie Nederland.